

Lakatos Júlia

Rendszerváltástól rendszerváltásig

Vajon rendszerváltásnak vagy "csupán" kormányváltásnak tekinthető az április választás eredménye, s ha rendszerváltás, akkor hogyan lesz konszolidáció? Mit tanulhatunk az 1990-es példából? Lakatos Júlia elemzése.

Az Orbán-rendszerrel szembenálló politikai erők egyik alapkonszenzusa, hogy a kormányváltással rendszerváltás is történt. Léteznek természetesen különböző árnyalatai ennek a megközelítésnek: kiinduló állításunknak megfelelően van, aki úgy gondolja, hogy már maga a kormányváltás egyenlő a rendszerváltással, mások a rendszerváltást az utóbbi tizenhat évben kialakított politikai, gazdasági, kulturális rendszer megváltoztatásával, még pontosabban lebontásával, s megint mások a felelősök megnevezésével és számonkérésével azonosítják. Van egy másik aspektusa is azonban a kérdésnek. Mitől lesz egy rendszerváltás sikeres? Milyen út vezet a rendszerváltástól a rendszerkonszolidációhoz? És ha az általánostól a konkrétumok felé mozdulunk el, miért nem konszolidálódott a rendszer az 1990-es rendszerváltás után, és mit üzen ez a mostani rendszerváltók számára?

Mi fán terem a rendszerváltás?

A fenti kérdések megválaszolásához definiálni kell, hogy a politikatudomány mit tekint rendszerváltásnak és rendszerkonszolidációnak. A politikatudomány különbséget tesz a rendszerváltozás (regime change) és a rendszerátalakulás ([regime transformation](#)) között. Az első egy hirtelen kormányváltás valamiféle válság, forradalom, külső beavatkozás, stb. miatt, míg a második egy hosszabb, akár több évtizedes folyamat, amely során átalakulnak az intézmények, megváltoznak a társadalmi normák. Ez jelenthet egy fokozatos autokráciába csúszást is, és demokratizációs folyamatot is.

A lényeg a változási folyamat, az, hogy egy rendszer nem statikus, életciklusa alatt folyamatosan alakulhat. A rendszerváltás fogalma egyértelműbben kötődik a demokratizációhoz, általában pozitív, eufórikus történelmi pillanatként tekintenek rájuk. A rendszerváltások célja rendszerint antidemokratikus rezsimek megdöntése, hogy a helyükre új demokratikus kormányok léphessenek. A siker kritériuma tehát egy minőségjavulás elérése. Ehhez azonban nem elégséges létrehozni a megfelelő intézményeket, a társadalomban is ki kell alakuljon egy a rendszert hosszútávon fenntartó demokratikus elkötelezettség. Ez vezet egy rendszer konszolidációjához.

A rendszerváltás és a rendszerkonszolidáció egy demokratikus fejlődési folyamat két különböző szintje. A rendszerváltás az a szimbolikus pont, amikor kinyilvánítják az előző rendszerrel történő szakítást, továbbá létrehozzák a demokratikus intézményeket, és kihirdetik az úgynevezett átmeneti igazságszolgáltatási mechanizmusokat (transitional justice). Ezek magukba foglalják a büntetőjogi felelősségre vonást, a lusztrációt, a jóvátételt és a rehabilitációt.

Tudjuk, hogy egy rendszerváltást követő intézményszintű változás akár évekbe telhet, a rendszerkonszolidáció azonban még tovább tart. A német politológus, Wolfgang Merkel, a rendszerkonszolidáció négy fokát különbözteti meg. Az *alkotmányos konszolidációt*, amikor létrehozták már a megfelelő intézményeket, és egyetértés alakult ki a demokratikus normák mibenlétéről. A *képviselési konszolidációt*, amikor kialakul a tényleges képviselése az érdekeknek a pártok és az

érdekképviselői szerveken keresztül. A *viselkedésbeli konszolidációt*, amikor nincsenek többé rendszerellenes szereplők, akik megkérdőjelezik a demokráciát, mivel a rendszer potenciális megdöntésére képes szereplők (hadsereg, nagybirtokosok, üzletemberek, radikális csoportok, populista vezetők stb.) számára már nem vonzó alternatíva a demokratikus intézményi kereteken kívül keresni a boldogulásukat, végezetül, ha mindezek érvényesülnek, a megvalósult *teljes konszolidációt*, amikor már a társadalom egésze elfogadja a demokratikus rendszert, s jobbnak tartja azt az előzőnél. Ha az első három konszolidációs fázis végbe megy, akkor alakulhat ki egy olyan civil társadalom, amely elkötelezett a demokrácia fenntartása iránt. Nem minden rendszer jut el azonban a konszolidáció negyedik fázisáig, könnyen lehet, hogy a folyamat valamelyik lépcsőnél megakad, és visszajára fordul a demokratizációs folyamat.

Akkor ez most rendszerváltás?

Az átmeneteket vizsgáló politikatudósok a magyar demokráciát konszolidáltnak tekintették a '90-es évek végére, mégis, 2010 után ez a folyamat visszajára fordult. Ennek több oka is volt, részben a kor optimizmusa, részben a konszolidáció feltételeinek mechanikus értelmezése. A szakértők úgy vélték, hogy a demokratikus intézmények megteremtésével "sínen volt" a magyar politikai rendszer, a globális piacgazdaságba történő integráció olyan anyagi ösztönzőként szolgált, amely révén nem tud visszacsúszni a kialakult demokrácia.

Ha tudatában is voltak a korábbi történelmi mintázatoknak, úgy vélték, ezek felülírhatóak, elvégre a "történelem végéhez" értünk. Csakhogy - mint láthattuk - önmagában egy rendszerváltás, de még az esetleges konszolidáció sem garancia a politikai kultúra tartós megváltozására. Mivel az 1989-es rendszerváltás külső (geopolitikai és gazdasági) tényezők következtében jöhetett létre, nem pedig egy szerves társadalmi fejlődés révén (ld. rendszerátalakulás), ezért csak addig volt fenntartható, amíg ugyanezen feltételek képesek voltak körülbástyázni.

A magyar történelem során gyakoriak a rendszerváltások, bizonyos értelmezések mentén 1990 óta a jelen választás a harmadik rendszerváltást eredményezi. A Fidesz éppúgy rendszerváltásként értelmezte a 2010-es választást, mint ahogyan a Tisza a 2026-ost. Kétségtelen, hogy a 2010-es választás egy új rendszert eredményezett, politikatudományi szempontból mégis inkább egy rendszerátalakulás kezdetének volt tekinthető, semmint klasszikus értelemben vett rendszerváltozásnak. A 2010-es választás ennek megfelelően egy úgynevezett [kritikus választás](#) volt, még ha a Fidesz rendszerváltásként is értelmezte, elszámoltatást és szimbolikus rendszeralapító intézkedéseket (alkotmányozás, Nemzeti Együttműködési Rendszer stb.) hirdetve.

A mostani választás megítélése nagyban függ az azt vizsgálók demokráciaértelmezésétől. Ez alatt nem azt értjük, hogy a Fidesz szavazói nyilvánvalóan demokratikusnak tartották az Orbán-rendszert,

amely mellett többek között azokat az érveket hozzák fel, hogy a kormány választás útján leváltható volt, és átadta a hatalmat a megválasztott új erőnek. Sokkal inkább gondolunk arra a létező politikatudományi vitára, amely a körül zajlik, hogy meddig lehet eltérni a liberális demokrácia általánosan elfogadott definíciójától, ahhoz, hogy még demokráciának lehessen nevezni. Azok számára, akik a '90-es évek mainstream demokráciadefinícióját tekintik követendő példának, értelemszerűen nem volt demokratikus a Fidesz, mivel lebontotta a liberális demokráciát. Azok, akik úgy gondolják, hogy a demokrácia egy szervesen fejlődő, folyamatosan változó fogalom, ami nem csak az utóbbi években elfogadott liberális elemeket előtérbe helyező változatot foglalja magába, megengedőbbek voltak. E szerint a logika szerint azonban a 2026-os választás szintén nem rendszerváltás, "csak" kritikus választás. Még akkor is, ha nem tekinthető egy átlagos kormányváltásnak, mivel jelentősen átrendezte a pártrendszert, és ténylegesen lehetőséget nyitott az előző rendszer intézményes lebontására.

Vizsgáljuk meg azonban a jelen helyzetet a Tisza értelmezése felől. Milyen érvek szólnak még a rendszerváltás mellett azon túl, hogy a Fidesz leépítette a demokráciát és leváltására elsőprő felhatalmazást kapott ellenfele? Az átmeneti igazságszolgáltatásra vonatkozó elszántság például bizonyos szempontból erősebb, mint az 1990-es rendszerváltás idején volt. A vagyonvisszaszerzésre, a spontán privatizáció átvilágítására, valamint az ügynökakták nyilvánosságra

hozatalára vonatkozó intézkedései nem csak a mostani rendszerváltás kapcsán érvényesítenék a korábban már ismertetett mechanizmusokat, hanem az 1990-es rendszerváltásig visszamenőleg. Ebben kimondatlanul ott rejlik az az állítás, hogy a mostani rendszerváltásra azért volt szükség, mert az előző rendszerváltás számos ponton nem volt elég bátor. Elszalasztott egy megtisztulási lehetőséget, ami egyfajta eredendő bűnként aztán végig kísérte a demokratizációs folyamatot, és végső soron hozzájárult a Fidesz hatalomra kerüléséhez, majd a liberális demokrácia lebomlásához.

Mindez nem áll messze a Fidesz korábbi "rendszerváltó" szándékaitól sem. 2010-ben a kétharmados többség birtokában azzal álltak neki a kormányzásnak, hogy lezárják a rendszerváltás rendszerét. Ez, a Tellér Gyula elméletén alapuló megközelítés arra épült, hogy a rendszerváltást követően két nagy politikai erő – a későkádári uralkodó osztály, és az azt végleg leváltani, ezáltal a rendszerváltást befejezni törekvő polgári társadalom – került egymással szembe. Míg a későkádári uralkodó osztály a korábbi állami és szövetkezeti vagyon privatizálása révén, a kulturális műhelyek, és a média birtoklása, a globális struktúrákhoz való kapcsolódás által kívánta megszilárdítani hatalmát, addig a polgári erőcsoport a gazdasági és társadalmi közép megerősítésével, politikai megerősítésével, valamint a gazdaság fellendítésével kívánta hatalmát biztosítani. Tellér értelmezése szerint ez egy élet-halál harcot eredményezett, mivel kormányon mindkét erő a másik személyi-szervezeti-anyagi-társadalmi bázisának felszámolására

törekedett, s abból indult ki, hogy a vesztes oldalra kerülés akár a megszűnésükhöz vezethet. A Fidesz kétharmados alkotmányozásának célja a korábbi rendszer alkatrészeinek oly módú "szétszerelése", hogy azokat többé semmilyen módon ne lehessen összerakni. A Tisza ma ugyanezt kíséri meg a Fidesz rendszerével.

Elfordulás a '90-es rendszerváltástól

Ha érteni szeretnénk mi vezetett a 2026-os elsőprő erejű változáshoz, akkor meg kell vizsgálnunk hogyan fordult el a Fidesz az 1990-es rendszerváltó énjétől. Sokan úgy gondolják, hogy az új rendszerváltás egyik legerősebb jele az, hogy hirtelen többé nem számít, mit mond Orbán Viktor. A választások után nagy mértékben háttérbe vonult. Ez nem jelenti azt azonban, hogy nem számít, mit mondott korábban, amennyiben értelmezni szeretnénk a jelenhez vezető folyamatokat. Orbán Viktor 2014-es évértékelő beszédében úgy fogalmazott: "Négy év távlatából már látjuk, hogy 2010-ben valójában rendszerváltás történt. Húsz év alatt a második. Leváltottuk azt a politikai és gazdasági rendszert, amely a kommunizmus megdöntése után épült föl. Sőt, beszéljünk egyenesen: azt a rendszert váltottuk le, amelynek a felépítésében mi is részt vettünk. Egész pontosan: azt a rendszert váltottuk le 2010-ben, amelyet korábban sikertelenül próbáltunk megjavítani. Sikertelenül, mert az 1998 és 2002 közötti négy kormányzati évünk erre nem volt elegendő, a 2002-es választást pedig elveszítettük. Talán van, aki emlékszik még: 1998-ban azt hirdettük meg, több, mint

kormányváltás, kevesebb, mint rendszerváltás. Ennyire futotta. Nem a szándékból, nem a bátorságból, nem is az eszünkből, hanem az erőnkből. Visszajöttek a kommunisták, illetve a szocialisták és az oldalkocsis liberálisai. Visszajöttek, és 2010-re tönkrevágták az országot. Pénzügyi összeomlás, gazdasági zuhanás, elúszó nyugdíjak és fizetések, IMF-mentőkötél és egy egész ország lélegeztetőgépen. Ide jutottak a nagy ívű tervek, a fényes álmok és a szárnyaló remények. Elnyelte, megőrölte és felemésztette a nagy posztkommunista bendő." Nem is a telléri második rendszerváltás meghirdetése az érdekes ebben a gondolatban, hanem a szakítás saját rendszerváltó múltjukkal. Azzal a politikai identitással, amely akkoriban a liberális demokrácia létrehozásáért küzdött, még, ha akkor ez a megnevezés nem is volt elterjedt, s a liberális demokrácia csak "simán" demokrácia volt.

Sokan a Fidesz antidemokratikus sodródásának kezdetét a liberális politikai orientációjával való szakításhoz kötik, azonban itt nem erről van szó, hiszen számos európai jobboldali/kereszténydemokrata párt híve a liberális demokráciának (pl az Európai Néppárt tagjai). 2014 nyarára, az illiberális államot meghirdető elhíresült tusnádfürdői beszédében, azonban tovább ment Orbán Viktor a '90-es rendszerváltással való szakításában. "Levezető elnökünk is úgy mutatott be bennünket, mint rendszerváltókat, és úgy tette ezt, hogy megidézte a rendszerváltást. Ez jól mutatja, hogy a mi nemzedékünk számára a rendszerváltás az a nemzedéki élmény, amihez mindent mérünk, amiből kiindulva mindent értelmezünk, ami körülöttünk zajlik. Ez természetesnek tűnik. Ugyanakkor

ma már inkább hátrányunkra van, mint segítségünkre. A rendszerváltás természetesen, mint tapasztalat rendkívül értékes, mert a politika – szemben azzal, amit időnként az ember gondol – nem spekulatív műfaj, hanem tapasztalati tényekből, tapasztalatokból kell fölépíteni. És ma már a helyzet úgy áll, hogy persze ez a tapasztalat értékes, de időközben egy ugyanolyan jelentőségű változás történik a világban, mint amilyen a rendszerváltás élménye volt. Ezért a feladat intellektuálisan, ami előttünk áll, az, hogy a jövő megértése és a jövőbe vezető utak kijelöléséről szóló viták kapcsán a rendszerváltást csak mint tapasztalatot, de többé ne mint referenciapontot használjuk. Sokkal inkább a 2008-ban nyilvánvalóvá vált nagy pénzügyi, világgazdasági, világkereskedelmi, világhatalmi, világkatonai erőátrendeződést tekintsük kiindulópontunknak. Ez a feladat, amit el kellene végeznünk. Ebben segítségünkre van, hogy vannak olyanok, akik később születtek, mint mi. És az ő számukra már hosszú évek óta nehézséget okoz, hogy a rendszerváltást tekintsék referenciapontnak, mert aki, mondjuk, 1985-ben született, a rendszerváltás 1990-es évében éppen ötéves volt, neki ez nem az az élmény, mint a mi számunkra, és ezért a politikai diskurzusokból gyakran azért marad ki, mert nem is érti, hogy mik azok az utalások, amelyeket a jelen és a jövő értelmezésnél a náluk idősebbek megtesznek. Azt hiszem, hogy több haszna is lenne annak, ha most már a rendszerváltást egy lezárt történelmi folyamatnak tekintenénk, tapasztalatok tárházának és nem pedig a jövőről való gondolkodás kiindulópontjának.”

Orbán Viktor tehát két indokkal magyarázza a szakítást. Az egyik generációs, a másik geopolitikai. Az első magyarázata egyszerűbb, a fiataloknak már semmilyen tapasztalata nincs az előző rendszerrel, és emléküik sincs a rendszerváltásról, ezért nem lehet elérni őket azokkal a kulturális utalásokkal, amelyek a rendszerváltásban résztvevők számára evidenciák. A második már összetettebb jelenségre utal. Megváltozott a világ. Orbán Viktor állítása szerint a 2008-es világgazdasági válság egy újabb világrendszerváltást eredményezett, ami nem olyan evidens módon jelentkezett, mint a két világháborút, illetve a berlini fal leomlását eredményező fordulatok. Ez a világrendszerváltás azonban azt eredményezi, hogy hacsak a liberális demokráciák "nem lesznek képesek magukat jelentősen megváltoztatni", akkor a következő évtizedekben nem fogják tudni fenntartani versenyképességüket. Sokáig úgy tűnt, hogy ez az értékelés helytálló: a liberális demokráciák komoly válságjeleket produkáltak, és a magukat illiberálisnak tituláló kormányok egyre szaporodtak a világban. Az orosz-ukrán háború azonban gyökereiben változtatta meg a liberális demokráciák globális pozícióját. Visszahozta a hidegháborús logikát a geopolitika világába, összekovácsolva a "nyugati értékek védelmezőit" az orosz fenyegetéssel szemben. Hirtelen megnőtt az Európán belüli konfliktus tétje. Nem arról szólt a vita, hogy a demokrácia lehet-e nem liberális, hanem arról, hogy hogyan lehet az orosz hatalmi terjeszkedést megállítani. Ha az 1990-es rendszerváltást az tette lehetővé, hogy ezt a hidegháborús versengést szovjet részről többé nem lehetett fenntartani, akkor a 2026-os rendszerváltást az váltotta ki, hogy az Európai Unió

többé nem engedhette meg magának, hogy teret adjon a liberális demokráciát gyengítő erőknek. Önmagában ez a világrendszerváltás még nem magyarázná, miért fordultak el a magyar állampolgárok ennyire hirtelen az Orbán-rendszertől. A korábban említett generációs aspektus is sokat nyom a latban.

Hová lettek a fiatal demokraták?

Amikor 2019-es tusnádfürdői beszédében Orbán Viktor felvázolta a rendszerváltás óta eltelt 30 évet a saját nemzedéki feladatát, és az SZDSZ nemzedéki drámáját mutatta be. "Mi volt a feladat? Először is kivívni az ország függetlenségét és szabadságát. Erre mentek rá a diákéveink, illetve aztán később az 1989 és 1991 közötti két évünk. Azután az volt a feladat, hogy a szocialista tervgazdaság helyett építsünk egy tőkés piacgazdaságot, eközben felépítsünk egy demokratikus, jogi és politikai intézményrendszert. Erre ment rá négy évünk 1990 és 1994 között. Nevezzük ezt első rendszerváltásnak, nevezzük ezt liberális rendszerváltásnak. Ezután az volt a feladatunk, hogy a szocialista rendszer visszatért utódcsoportjait politikai harcban, békés, tehát nem polgárháborús módon legyőzzük, és miután a visszatérő utódcsapatok internacionalista utódcsapatok is voltak, a nemzetközi térben is le kellett őket győzni. Erre ment rá az életünk 1994 és 2010 között. Ez volt a nemzedéki feladatunk.

Természetesnek tűnik szinte ma már, hogy ez sikerült, pedig van drámája is egy nemzedéknek a magyar politikatörténetben, az SZDSZ-nek a drámája. S adjunk hálát a Jóistennek, hogy nekünk nem ez jutott osztályrészül. Mindenkit emlékeztetek, ez a '68-as generáció Magyarországon. Amikor a rendszerváltás történt, az első, a liberális rendszerváltás történt 1990-ben, akkor ez a nemzedék nem kapta meg a kormányzás és így a cselekvés lehetőségét, mert egy idősebb nemzedék kapta meg Antall József vezetésével. Amikor úgy érezték, hogy a sikertelen nemzeti kormányzás után most már tényleg az ő nemzedékük következne, akkor megint nem kapták meg a lehetőséget, mert Horn Gyuláék visszajöttek. Aztán amikor nekik sem sikerült, és ők is elvesztették a közbizalmat, akkor azt gondolták, hogy most már tényleg ők jönnek, de akkor meg mi alakítottunk kormányt 1998-ban. S miután 2002-re fölépítettünk egy polgári együttműködést, kereszténydemokrata, nemzeti együttműködést, el is fogyott a tér az ő politikai nemzedékük elől. Igazi dráma. Adjunk hálát a Jóistennek, hogy nekünk nem ezt a sorsot szánta.

Amikor pedig túl voltunk – visszatérve a harminc évre és a feladatokra – az első liberális rendszerváltáson, és legyőztük a szocialista utóvédcsoportokat, akkor neki kellett rugaszkodnunk egy második rendszerváltás előkészítésének, nevezzük úgy, hogy a nemzeti rendszerváltás tervrajzának elkészítésével töltöttük a 2006 és 2010 közötti négy évünket. Aztán 2010-ben ezt az új nemzeti rendszert, ami egy közösségelvű rendszer, be kellett vezetni, illetve a bevezetéséhez

szükséges politikai győzelmet elő kellett készíteni, és utána ki kellett vívni. Ebből lett a kétharmados győzelem. Majd utána, 2010-et követően ezt az új nemzeti rendszert kellett kiépítenünk lépésről lépésre úgy, hogy a tömegtámogatottság folyamatos fenntartása és újratermelése mellett kellett sikereket elérni."

Orbán Viktor úgy fogalmazott az SZDSZ-el kapcsolatban, hogy micsoda szerencse, hogy a Fidesznek nem ez jutott osztályrészül. Holott végül pontosan ez történt vele. A Fidesz ugyan megkapta a lehetőséget programjának megvalósítására, azonban mire eljutott volna annak beteljesítéséig, utolérte a generációs váltás. Hiába érzékelte korábban helyesen Orbán Viktor, hogy a '90-es évek rendszerváltása már nem referencia pont a fiatal választók számára, azt már nem érzékelte, hogy a 2008-as gazdasági világválság sem az. A Fidesz nemzedéke elől azért fogyott el a politikai tér, mert azon generáció számára, amely soha nem ismert a Fideszen kívül más kormányt, egész egyszerűen tarthatatlan volt, hogy tovább folytassa, amikor volt nemzedéki alternatíva. Számukra a Fidesz sosem volt fiatal, sosem volt demokratikus. Ugyanakkor ahogyan az előző, geopolitikai példán is láthattuk, önmagában a generációs kopás még nem eredményezett volna váltást, hiszen korábban például a Momentum is hasonló "generációváltó" igénnyel lépett be a politikai térbe, mégsem tudott kellő sikereket elérni. Még azt sem mondhatjuk, hogy a Fidesz ne érzékelte volna a generációs kihívást. Az utóbbi években jelentős fiatalítás történt a jelöltek terén a választási kampányok előtt, és

némiképp esetlenül, de megpróbáltak reagálni a politikai kommunikáció digitális térbe tolódására is. Orbán Viktor tudatosan építette fel a következő politikusi generációt, amit pont a kegyelmi ügy húzott keresztül Varga Judit és Novák Katalin lemondásával. Az, hogy Magyar Péter pont ennek a botránynak a farvizén került be a nagypolitikába, különösen ironikus erre nézve. Habár a Fidesz komoly veszteséget szenvedett ezen a téren, azért nem maradt teljesen eszköztelen. Nem véletlen, hogy a Tisza átmeneti igazságszolgáltatási intézkedései között ilyen magas prioritással szerepel a különböző kormányközeli utánpótlás képző intézmények finanszírozásának megszüntetése, hiszen ezek lehettek volna a jövőbeli fiatalítás eszközei.

Miért nincs sosem konszolidáció?

Nem is kell túlságosan visszamenni a történelemben, hiszen az 1990 óta eltelt idő is kiválóan példázza azt törekvést, hogy az egymást követő rendszerek teljes cezúrát hirdessenek elődeikkel szemben. Mindez beleillik a magyar történelmi hagyomány folyamatos megszakítottságába, azonban felveti a kérdést, hogy miért nem tud sosem konszolidálódni egy adott rendszer? A fentiek alapján láthattuk, hogy nem elég intézményi síkon leváltani egy rendszert, olyan társadalmi konszenzust kell tudni létrehozni, amely hosszú távon fenntartja az újat. Ez az, ami a rendszerváltások sokasága ellenére sosem tud megvalósulni Magyarországon, mert a társadalom egy része folyamatosan úgy érzi, hogy a rendszer ellensége, ezért

rendszerellenzéki álláspontra helyezkedik, s célja, hogy idővel megdöntse az új berendezkedést, és a saját elképzelései szerint formálja újra azt, ami megszűli ugyanazt a rendszerellenes magatartást.

Bizonyos tekintetben nem az a kérdés, hogy ideológiailag milyen a rendszer, hanem, hogy képes-e kilépni abból a politikai kultúrából, ami élet-halál harcként értelmezi a politikát. Ez egy mélyebb történelmi mintázat, és túlmutat azon, hogy az aktuális politikai rendszer hol helyezkedik el az autoriter-demokratikus síkon. Hiába lettek versengő választások, ha egy évtized alatt visszatért az "aki nem velünk, az ellenünk" mentalitás. Hiába alakította ki a Fidesz az általa nemzeti egységnek gondolt centrális erőteret, ha eközben az ezen kívül állókat nem tekintette a nemzet részének. Hiába van kiemelkedő választói felhatalmazása a Tiszának, ha nem tanul a korábbi kísérletek kudarcaiból.

A Tisza győzelme jelentős mértékben azon múltott, hogy a korábbi ellenzéktől, illetve a kormánypárttól eltérően táborokon átívelően kommunikált. Nem utasította el a Fidesz szavazóit, sőt, kifejezetten empátikusan közeledett hozzájuk, mondván, hogy az elitjük elárulta, cserben hagyta őket. A választást követően azonban ez alábbhagyott. Az a fajta kommunikáció, amely a felhatalmazás mértékére hivatkozva nem veszi figyelembe az ellenzéki kisebbség szavazóinak érzékenységét, elszalasztja azt a lehetőséget, hogy megtörje a rendszerellenzékiesség kialakulásának történelmi mintázatát. Jelzésértékű

volna, ha azokhoz a választókhöz is próbálna a Tisza szólni, akik látványosan elutasítóak vele szemben. Az, hogy Magyar Péter például éles különbségtételt tett Gulyás Gergely és más korábbi Fideszes politikusok között, csírájában valahol tartalmazza ezt (értsd: elismerem azon jobboldali politikusok létjogosultságát, akik bizonyítottan nem korruptak) azonban messze nem elégséges. Felelőssége van a Tiszának abban, hogy ne ismételje meg a korábbi mintázatokat. Ne azt a következtetést vonja le az erős felhatalmazásból, hogy az előző rendszer minősége feljogosítja a kevésbé elegáns, vagy önkorlátozó cselekvésre is. A helyzet ugyan különleges, s érthető az erre való apellálás, azonban különlegessége valójában abban rejlik, hogy a Tiszának épp a sosem látott mértékű felhatalmazás miatt lehetősége van másképp csinálni az elszámoltatást, konszolidációt, mint mindenkori elődei.

Ha az 1990-es rendszerváltásnak van tanulsága, akkor az az, hogy a konszolidáció nem egy állandó, egyirányú, pozitív tendenciájú folyamat. Egy látszólag konszolidált társadalom is képes visszarendeződni a korábbi minták mentén. Épp ezért kell folyamatosan tisztában lenni annak kísértéseivel, s tudatosan küzdeni ellene. A Tisza részéről megvan a szándék a régi rendszerrel, illetve a Gyurcsány-Orbán korszakkal való szakításra. Fontos azonban, hogy értsék, mindez a felszín, egy régebbi mintázat következménye. Önmagában nem fog tartós változást hozni, ha képviselőiket kizárják a politika világából. Amennyiben ezt felismerik, és a történelmi mintázatot behatóan

megismerik nagyobb eséllyel futnak neki egy sikeres mintatörésnek, s
tényleges rendszerváltásnak, illetve esetleges konszolidációnak.

